

Μουσικό ταξίδι με την άρπα

Καταβολές της άρπας

Η άρπα είναι ένα από τα αρχαιότερα μουσικά όργανα που γεννήθηκε με τα πρώτα δείγματα του ανθρώπινου πολιτισμού. Έχει επικρατήσει η άποψη ότι το κυνηγετικό τόξο αποτέλεσε την έμπνευση για τη δημιουργία της. Οι κυνηγοί ανακάλυψαν ότι τραβώντας τη χορδή του τόξου τους μπορούσαν να παράξουν ήχο. Στη συνέχεια άρχισαν να πειραματίζονται νύσσοντας χορδές σκόπιμα ώστε να παράξουν ήχους διαφορετικού ύψους και έτσι εφευρέθηκε η τεχνική του νυκτού οργάνου, της άρπας.

Η άρπα και αρχαίοι πολιτισμοί

Ένα από τα μέρη όπου γεννήθηκε η άρπα είναι και η Κύπρος. Εδώ, στις ιστορίες σχετικά με τις απαρχές της, ο μύθος σμίγει με τα ιστορικά γεγονότα. Η Πάφος ήταν μια από τις πόλεις όπου η λατρεία της Αφροδίτης και του Άδωνη άκμαζε περισσότερο και όπου σύμφωνα με το μύθο οι δύο αγαπημένοι έπαιζαν μουσική στη λύρα ή άρπα. Η μουσική είχε ξεχωριστή θέση στην κουλτούρα των αρχαίων Ελλήνων. Πίστευαν ότι βοηθούσε στην καλλιέργεια της σχέσης του ανθρώπου με τους θεούς. Ανάμεσα στα αρχαιολογικά ευρήματα που μαρτυρούν τον ρόλο της άρπας είναι και η αναπαράσταση πάνω σε μπρούντζινο λέβητα μουσικού που παίζει άρπα.

(εικόνα 1)

Εικόνα 1

Μουσικός παίζει μια τριγωνική άρπα, διάκοσμος μπρούντζινου λέβητα, 12^{ος} – 11^ο αιώνας π.χ., Κύπρος, Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο.

Η άρπα κατείχε επίσης σημαντικό μέρος στον πολιτισμό των Αιγυπτίων, Κελτών, Σουμερίων και Ισραηλιτών. Περιβαλλόμενη με μυστήριο και γοητεία, από πάντοτε προσέλκυε πλήθη ενθουσιωδών ακροατών. Πίστευαν ότι ο ήχος της ήταν θεϊκός και αγγελικός: αυτό την έκανε το μουσικό όργανο επιλογής για Θεούς, βασιλιάδες, βασίλισσες, αυλές αριστοκρατών και την υψηλή κοινωνία όλων των εποχών. (εικόνα 2)

Εικόνα 2

Οι άρπες διαφέρουν σε μέγεθος και σχήμα ανάλογα με τον πολιτισμό από τον οποίο προέρχονται. Από την αρχαιότητα και διαμέσου των αιώνων η άρπα έχει υποβληθεί σε αρκετές μετεξελίξεις μηχανικές καθώς και τεχνικές, που έχουν σήμερα κρυσταλλωθεί στη σημερινή της μορφή: την κλασική άρπα κοντσέρτου.

Η Κέλτικη άρπα

Η μακρά ιστορία της κέλτικης άρπας, χιλιάδων ετών είναι εξαιρετικά συναρπαστική, όπως και το γεγονός ότι σήμερα συναντάται στην ίδια μορφή που είχε όταν την έπαιζαν οι περιπλανώμενοι μουσικοί και τροβαδούροι – Κέλτες ποιητές-τραγουδιστές. Οι Κέλτες είχαν εξαπλωθεί σχεδόν σε ολόκληρη την Ευρώπη καθώς και στην ανατολή και χάρη σ' αυτούς, αυτό το είδος της άρπας εξαπλώθηκε σε όλες αυτές τις περιοχές. Η Κέλτικη άρπα αποτελεί σήμερα σύμβολο της Ιρλανδικής κουλτούρας: αναπαρίσταται στο πίσω μέρος του Ιρλανδικού κέρματος του ενός ευρώ, σε λογότυπα Ιρλανδικών κλαμπ, καθώς και στο Ουαλικό εθνόσημο.

Τις τελευταίες δεκαετίες η Κέλτικη άρπα έχει γίνει πολύ δημοφιλής σε Ευρώπη και Αμερική: είναι ένα από τα όργανα που χρησιμοποιούνται πολύ στην αναγεννησιακή μουσική, στους κύκλους των ερασιτεχνών μουσικών, καθώς και από αρχάριους μαθητές κλασικής άρπας. Είναι χορδισμένη σε μια τονικότητα και έτσι η μουσική που έχει γραφτεί για αυτήν παρέμενε συνεχώς σε μια κλίμακα. Σήμερα μερικές Κέλτικες άρπες διαθέτουν μοχλούς που προσφέρουν τη δυνατότητα κάποιων χρωματικών αλλοιώσεων.

Εικόνα 3 – Κέλτικη άρπα

Τόμας Ρόμπινσον (1560 – ;) Η Ζίγκ της Βασίλισσας (Queen's Gigue)

Η άρπα στην εποχή Μπαρόκ

Εικόνα 4 – Άρπα μπαρόκ

Η μουσική στην εποχή Μπαρόκ εξελίσσεται σημαντικά σε μελωδική γραμμή, αρμονία και διανθίσεις. Αυτό, βέβαια, απαιτούσε επιπρόσθετες τεχνικές βελτιώσεις της άρπας που θα της έδιναν τη δυνατότητα να παίξει περισσότερες νότες της χρωματικής κλίμακας. Μέσα από τις προσπάθειες βελτίωσης δημιουργήθηκε η άρπα με δύο και τρεις σειρές χορδών. (εικόνα 4) Ο τύπος με τις τρεις σειρές χορδών έγινε δημοφιλής και διαδόθηκε στην Ιταλία και Ισπανία.

Ένας από τους εξέχοντες συνθέτες της Μπαρόκ εποχής είναι ο G. F. Handel ο οποίος άφησε δύο όμορφα κοντσέρτα για το ρεπερτόριο της άρπας.

Γκ. Φ. Χέντελ, Κοντσέρτο για Άρπα – μεταγραφή κοντσέρτου για όργανο Εργ. 4, Αρ. 5
4^η κίνηση: Presto

Η άρπα στην Κλασσική εποχή

Στην εποχή της κομψότητας – τον Κλασικισμό – η άρπα συνέχισε την εξέλιξή της. Εφευρέθηκε ένας μηχανισμός που ενσωματωνόταν στη διατονική άρπα: πεντάλ που μπορούσαν να ανεβάσουν το ύψος της χορδής κατά ένα ημιτόνιο δίνοντας τη δυνατότητα στον εκτελεστή να παράξει χρωματικούς φθόγγους. Αρχικά υπήρχαν πέντε τέτοια πεντάλ και στη συνέχεια επτά. Αυτές οι βελτιώσεις διεύρυναν τις τεχνικές δυνατότητες της άρπας προσελκύνοντας έτσι το ενδιαφέρον πολλών συνθετών να γράψουν για αυτή.

Μερικοί από τους συνθέτες που άφησαν εξαιρετικά έργα, αληθινά αριστουργήματα για το ρεπερτόριο της άρπας είναι ο Β. Α. Μότσαρτ με το εξάισιο του κοντσέρτο για άρπα και φλάουτο, οι Σολέρ, Ντάσσεκ, Νάντερμαν, Κ. Φ. Ε. Μπαχ που άφησαν ένα μεγάλο αριθμό από σονάτες για άρπα. Έτσι, η άρπα γίνεται ολοένα και δημοφιλέστερη και έγινε ένα από τα αγαπημένα όργανα για μουσική δωματίου έχοντας ενταχθεί πλέον για καλά στα μουσικά σαλόνια της Ευρώπης. (εικόνα 5)

Εικόνα 5 – Άρπα Λουδοβίκου XVI

Στη διάρκεια της κλασικής εποχής η άρπα έκανε επίσης τα πρώτα της βήματα και ως μέλος της ορχήστρας. Σε αυτό συνέβαλαν και οι συνθέτες Γκλούκ και Μπετόβεν που για πρώτη φορά της εμπιστευτήκαν σημαντικό ρόλο σε μερικά από τα ορχηστρικά τους έργα (π.χ. *Ορφείας και Ευρυδίκη* του Γκλούκ και το μπαλέτο του Μπετόβεν *Προμηθέας*.)

Κ. Ντ. φον Νίτερστορφ, Κοντσέρτο για Άρπα και Ορχήστρα, 1^η κίνηση: *Allegro molto*

Η άρπα στην Ρομαντική εποχή

Ο ρομαντισμός εξερευνά πολύ βαθιά και έντονα συναισθήματα: πάθη, παραμύθια και θρύλους. Με σκοπό να αποδώσουν επιτυχώς τις αντιθετικές αποχρώσεις και ανθρώπινες διαθέσεις, η μουσική γλώσσα γίνεται πιο χρωματική και χρησιμοποιεί περισσότερο διάφωνες αρμονίες. Η φαντασία παίζει πρωτεύοντα ρόλο και μουσική φόρμα γίνεται πιο ελεύθερη. Όλες αυτές οι εξελίξεις ενθαρρύνουν το θεατρικό στοιχείο στη μουσική, σε είδη όπως η όπερα, το μπαλέτο και η προγραμματική συμφωνία.

Η τελευταία επαναστατική βελτίωση της άρπας έγινε γύρω στο 1810 από τον Sebastian Erard που εφευρέ τον μηχανισμό πεντάλ δύο στάσεων που δίνει τη δυνατότητα στην άρπα να παίζει σε οποιαδήποτε τονικότητα. Η άρπα αποκτά πια μια σημαντική θέση στη δημιουργία χρωμάτων στην ορχήστρα και σταδιακά γίνεται τακτικό μέλος κάθε συμφωνικής ορχήστρας. Τα χαρακτηριστικά ιριδίζοντα ηχοχρώματά της χρησιμοποιούνται στις όπερες των Βάγκνερ, Βέρντι, Μπελίνι, Πουτσίνι, στα συμφωνικά έργα των Μπερλιόζ, Σ. Φρανκ, Μπιζέ, Φωρέ και στα μπαλέτα του Τσαϊκόβσκυ.

Γκ. Φωρέ, *Sicilienne* από τη Σουίτα *Πελέας και Μελισάνθη*, Εργ. 80

Η κατασκευή της σύγχρονης Κλασικής Άρπας Κοντσέρτου

Εικόνα 6 – Η σύγχρονη κλασική άρπα

Η σύγχρονη κλασική άρπα κοντσέρτου αποτελείται από τον λαιμό, τις χορδές, **το ηχείο** και ένα μηχανισμό από επτά πεντάλ. Είναι χορδισμένη στη διατονική κλίμακα της Ντο-δίεση μείζονας. Έχει 47 χορδές, δηλαδή μια έκταση πάνω από έξι οκτάβες και μισή. Οι χορδές είναι φτιαγμένες από διαφορετικού τύπου υλικά: νάιλον, έντερο και μεταλλικό σύρμα. Για προσανατολισμό του εκτελεστή οι Ντο χορδές είναι κόκκινες και οι Φα είναι μπλε.

Τα πεντάλ μπορούν να αλλάξουν το μήκος των χορδών και επομένως το ύψος του ήχου που παράγουν. Συγκεκριμένα, μέσω των πεντάλ, καθεμιά από τις επτά νότες της διατονικής μείζονας κλίμακας μπορεί να υψωθεί κατά ένα ή δύο ημιτόνια. Όταν το πεντάλ τοποθετείται στην ενδιάμεση θέση, το ύψος της χορδής ανεβαίνει ένα ημιτόνιο και όταν τοποθετείται στη χαμηλότερη θέση, ανεβαίνει κατά δύο ημιτόνια. Με αυτό τον τρόπο γίνεται δυνατή η παραγωγή όλων των φθόγγων της χρωματικής κλίμακας. Μέσω του συνδυασμού διαφορετικών θέσεων των πεντάλ, ο αρπίστας μπορεί να παίξει σε οποιαδήποτε μείζονα ή ελάσσονα τονικότητα, καθώς και σε άλλα είδη κλιμάκων.

Άρπα και Ιμπρεσσιονισμός

Η έκφραση ενός μεγάλου εύρους συναισθημάτων και ατμόσφαιρας είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά του ιμπρεσσιονισμού στη μουσική που παρατηρείται γύρω στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Στο πλαίσιο αυτής της τάσης, η άρπα διαθέτει διάφορα εκφραστικά μέσα όπως οι συνδυασμοί διαφορετικών ήχων, συγχορδιών, κλίμακες από ολόκληρους τόνους (whole-tone scale), glissandi, αίσθηση ευκινήσιας και χάρης, δημιουργία ηχοεικόνων, διαφανούς υφής και μουσικών αναπαραστάσεων.

Εκείνη την περίοδο εφευρέθηκε η χρωματική άρπα με δύο σειρές χορδών που διασταυρώνονται. (εικόνα 7). Ήταν για αυτό το είδος που ο Κλώντ Ντεμπυσσύ έγραψε τους δύο χορούς *sacrée et profane*. Παρόλο που αυτό το είδος της άρπα δεν ξαναχρησιμοποιήθηκε, αυτά τα κομμάτια όχι μόνο εκτελούνται σήμερα στην κλασική σύγχρονη άρπα αλλά είναι από τα πιο αγαπημένα στο ρεπερτόριο της άρπας. Η άρπα είναι ένα κύριο στοιχείο της ιμπρεσσιονιστικής ορχηστρικής παλέτας έργων των συνθετών Ντεμπυσσύ, Μωρίς Ραβέλ και Μανουέλ ντε Φάγια.

Εικόνα 7

Κλ. Ντεμπυσσύ, *Danse Profane* από το *Dances* για χρωματική άρπα και ορχήστρα εγχόρδων, L 103

Η άρπα στη Λατινική Αμερική

Από την Ισπανία η άρπα εισήχθηκε στη Λατινική Αμερική τον 17^ο αιώνα, κατά τη διάρκεια της αποίκησης της ηπείρου. Σήμερα είναι ένα από τα παραδοσιακά όργανα στο Μεξικό, Κολομβία, Βενεζουέλα, Περού. Οι άρπες και η μουσική για άρπα της Παραγουάης έχουν αποκτήσει παγκόσμια φήμη, και έχουν δεχθεί επήρειες από άλλα είδη μουσικής εκτός από τις τοπικές παραδόσεις. (εικόνα 8) Η Μεξικάνικη μουσική για άρπα "jarocha" της Βελακρούζ έχει επίσης αποκτήσει κάποια διεθνή αναγνώριση όπως στο τραγούδι "La bamba".

Εικόνα 8 – Άρπα Παραγουάης

Οι άρπα Jarocha, άρπα Llanera ή άρπα Mirandina είναι άρπες της Λατινικής Αμερικής που εξελίχτηκαν με βάση την Ισπανική Μπαρόκ πρόγονό τους, και υιοθετώντας καινούρια χαρακτηριστικά κατασκευής από το νέο περιβάλλον στο οποίο είχαν μεταφερθεί. Ανάλογα από την περιοχή, οι άρπες της Λατινικής Αμερικής διαφέρουν και ως προς το υλικό κατασκευής και ως προς τον τρόπο παιξίματος. Στη Παραγουάη η άρπα είναι ένα εθνικό όργανο, που φτιάχνεται από ξύλο τροπικών δέντρων, οι χορδές είναι μαλακές και το διάστημα μεταξύ τους μικρότερο, ενώ οι χορδές τραβιούνται με το νύχι.

A. Χιναστέρα, από τις Παραλλαγές Κοντσερτάντε, Εργ. 23

Θέμα για Βιολοντσέλο και Άρπα

Παραλλαγή σε στυλ Σκέρτσου για Κλαρινέτο

Από τα βουνά του Ολύμπου και τους βιβλικούς αγγέλους, μέχρι τα παλάτια Ευρωπαίων αριστοκρατών και τους δρόμους της Λατινικής Αμερικής, η ιστορία παρουσιάζει την άρπα ως ένα όργανο σύμφυτο με τη ζωή και τον έρωτα. Είναι σύμβολο του γεφυρώματος μεταξύ των επουρανίων και της γης. Ο Βασιλιάς Δαβίδ έπαιζε μουσική στην άρπα ως έκφραση της αφοσίωσής και αγάπης του στον Κύριο. Η Βασίλισσα Μαρία Αντουανέττα είχε αρκετές άρπες στη συλλογή της. Σήμερα, στο Ηνωμένο Βασίλειο ο “Βασιλικός Αρπίστας της Αυτού Μεγαλειότης του Πρίγκηπα της Ουαλίας” είναι μια τιμητική θέση με πολύ ψηλό γόητρο. Ταυτόχρονα η άρπα συναντάται στην μουσική αναψυχή σε οικογενειακό/φιλικό κύκλο, σε διάφορα είδη παραδοσιακής μουσικής για αναψυχή, ακόμη και στην τζάζ.

Τι να θυμάστε για την άρπα:

Μετά από τα τύμπανα, είναι ένα από τα αρχαιότερα όργανα του ανθρώπινου πολιτισμού

Μερικά από τα μέρη όπου γεννήθηκε

Τη μακρά ιστορία εξέλιξής της ανάμεσα στους αιώνες

Η άρπα είναι ένα νυκτό έγχορδο όργανο που παίζεται με τα δάκτυλα

Ο ήχος της άρπας είναι γλυκός και απαλός

Σήμερα υπάρχουν παραδοσιακές, κέλτικες και κλασσικές άρπες

Angela Madjarova

Επαγγελματίας Αρπίστρια